

Bloemententen in Walcherse tuinen. Een onderzoek naar een onbekend tuinornament.

Martin van den Broeke.

De architectuur heeft altijd al een belangrijke rol gespeeld bij de aankleding van tuinen. Toen rond het midden van de achttiende eeuw het buitenleven en daarmee de tuinkunst hun hoogtepunt hadden bereikt, kon de tuineigenaar voor de opsmuk van zijn lapje grond een keus doen uit een ruim assortiment van ornamentele gebouwtjes. Houten of stenen koepels, priëlen van latwerk in allerlei vormen, al dan niet begroeid met klimplanten, Turkse of Tataarse tenten, Chinese pagodes en Italianiserende loggias verschenen in grote aantallen en in ontelbare variëteiten in de tuinen van edellieden, groothandelaren, predikanten, brouwers en rentenierende garen- en bandverkopers⁶⁰.

Een tuinornament dat tot op heden onopgemerkt is gebleven, is de zogenaamde bloementent. In de bronnen wordt de term "bloementent" gebruikt. Het lijkt grammaticaal echter juist om te spreken van "bloementent", aangezien er over het algemeen ruimte geweest moet zijn voor meerdere bloemen. Het verschijnsel wordt vooral aangetroffen in de tweede helft van de achttiende eeuw op Walcheren. Een afbeelding van zo een tentje is nog niet gevonden. In het navolgende zal getracht worden een beeld te vormen van het uiterlijk en de functie van een dergelijk bouwsel.

Tussen de rekeningen van Johan Gualtherus van der Poort, heer van Oostkapelle, bevinden zich nota's van de schilder Jan Arentsz. uit Middelburg, ten behoeve van onderhoud aan Van der Poorts buitenplaats het Huis te Oostkapelle. Hij specificeerde de arbeidslonen die hij in rekening bracht, en noemde daarbij activiteiten als "de Zeelen (zeilen) over de blommen geschilderd" en schilderwerk "Aan de blom stellingen en het Zeijl"⁶¹. Enkele jaren later schilderde hij "aan het Stal en de blom tenten en in het hof", en blijken een andere nota had hij "de tenten geolijd"⁶². We weten nu dat er tenten waren, met geschilderde zeilen. De oliebehandeling zal wel gedaan zijn om kwade weersinvloeden te beperken. De tenten worden expliciet bloemententen genoemd. Er moeten dus bloemen in gestaan hebben.

Een nadere aanwijzing omtrent het uiterlijk van deze bouwseltjes vinden we in een inventarisbeschrijving van de buitenplaats Toornvliet bij Middelburg, opgemaakt na het overlijden van Cecilia Maria Steengracht, weduwe Bevers, in 1779. In een bijgebouw vond de notaris "Eenig houtwerk voor Bloemententen", "Eenige Gordijnen voor Bloem-

⁶⁰ Zie voor tuingebouwen met mane W. Meulenkamp, *Theekoepels en tuinhuizen in de Vechtstreek. Overvloed & welbehagen*, Weest 1995, en de daar aangehaalde literatuur.

⁶¹ Alg. Rijksarchief, Familiearchief Steengracht, inv. nr. 730. Rekening van 16 juli 1775.

⁶² Ibidem, rekeningen van 6 mei en 24 oktober 1779.

tenten", en tenslotte "Een blauw geschilderd tafeltje tot het broeyen van Bloemen"⁶³. Blijkbaar waren de tentjes gemeubileerd met een tafel, waarop de bloemen gezet werden. De gordijnen konden bij mooi weer geopend en gedrapeerd worden, en bij te felle zon of slecht weer kon men ze sluiten. Verder waren ze demontabel, getuige het feit dat ze op Toornvliet in een bijgebouw opgeslagen waren.

Op de zolder van het koetshuis van kasteel Westhove werden bij het samenstellen van een inventarislijst in 1793 "Twee zeilen voor de tenten" gevonden. Of het hier ook gaat om delen van bloemententen, is niet duidelijk⁶⁴.

Over de vorm van de tenten is nu enige duidelijkheid geschapen. Een volgende vraag die we kunnen stellen is, met welke gewassen ze werden ingericht. Voor wat betreft de bloemententen op de genoemde buitenplaatsen, geven de bronnen op deze vraag geen antwoord. Wel kan dit verkregen worden uit enkele advertenties in de *Middelburgsche Courant*.

Op 27 mei 1771 werd een openbare verkoping gehouden in de tuin achter het huis van Jacobus Oustermans, aan het Molenwater in Middelburg. Men bood aan "een fraaye Versameling van Tulpaanen, bestaande in Primo Boguetten, Rigants, Bisarden, Bibloemen en Triumphen, alle met hunne naamen, benevens eenige Bloembakken en een Tent voor twee Bedden;..."⁶⁵. In ieder geval werden er dus tulpen in gezet, hoewel in het geval uit deze advertentie eerder het tegendeel toegepast lijkt: een tent die over de bedden geplaatst wordt.

Een jaar later werd in de tuin van de heer Gaaswijk, op de zuidzijde van de Dam in de Zeeuwse hoofdstad, onder meer in het openbaar verkocht "een Overdekte Aurocola Tent"⁶⁷. Ook *Primula auricula* werd dus in tenten gezet. Dit wordt des te waarschijnlijker bij beschouwing van een andere aankondiging in de krant, die luidt: "Op Woensdag den 15. Mey 1771 zal Cornelis Ova (...) in de Joodegang buiten de Seis-

⁶³ Alg. Rijksarchief, Familiearchief Steengracht, inv. nr. 51d. Inventaris van de nagelaten goederen van C. M. Steengracht, weduwe van G. Tresel Gevers, opgemaakt door notaris S. M. van der Heyden Sinclair, 1780, fol. 93. Overigens zal aan zowel het Huis te Oostkapelle als aan Toornvliet ruime aandacht besteed worden in mijn boek over de tekenaar Jan Arends (1738-1805), dat t.z.t. bij uitgeverij Canaletto zal verschijnen.

⁶⁴ Rijksarchief in Zeeland, Familiearchief Schorer, inv. nr. 481. Inventaris van de nalatenschap van Jacoba van den Brande, weduwe van J. A. van de Perre, opgemaakt door notaris S. M. van der Heyden Sinclair, fol. 435. In een eerder artikelje van ondergetekende, werd het vermoeden geuit dat het hier zou gaan om onderdelen van Turkse tenten. Dit lijkt nu echter niet erg waarschijnlijk. Zie M. van den Broeke, "Walcherse exotismen. Oosterse tuinornamenten op achttiende-eeuwse Walcherse buitenplaatsen", in *Cascade, bulletin voor tuinhistorie*, jrg. 2 (1994), nr. 1/2, blz. 7-11.

⁶⁵ Advertentie *Middelburgsche Courant*, 26 mei 1771.

⁶⁷ Idem, 16 mei 1772.

poort Presenteren te Verkopen een Extra fraaie Partij Bloeiende Auricolaas in Potten, als mede nog verscheide andere in den Bloei staande Bloemen, Broeibakken en Bloemtenten (...)"⁶⁸. In vele andere veilingaankondigingen wordt melding gemaakt van Auricola's, die toen in het Zeeuwse enorm populair geweest moeten zijn. Aanwijzingen dat er buitenom de genoemde planten nog andere onder huiven gezet werden, zijn niet gevonden.

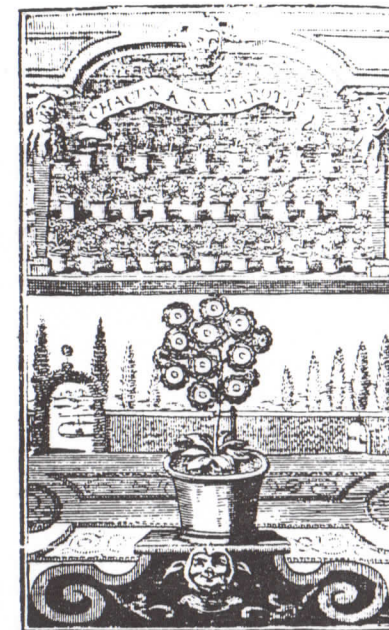
De wijze waarop de bloemen precies in de tenten geëxposeerd werden, is niet geheel bekend. Wel kan een aanwijzing ertoe gevonden worden in een advertentie, waarin de inhoud van wijlen Johannes Carols speelhof aan de stadssingel van Middelburg te koop werd aangeboden: "(...) 400 à 500 Potten met Auricula, en diverse andere Bloemen in soort, als mede een Bloementiater en Tent (...)"⁶⁹. De term "theater" duidt erop dat er een bewust op het ornamentele gerichte opstelling was, mogelijk met een verdeling van de verschillende bloempotten op enkele planken, die trapsgewijs waren gerangschikt. Van zo een theater is een afbeelding bekend, die staat op het frontispice van het boek van een zekere heer Guénin, getiteld *Nouveau Traité de la Culture parfaite des Oreilles d'Ours ou Auricules*: drie rijen met potjes, respectievelijk van onder maar boven elf, tien en megen stuks, staan in iets wat daadwerkelijk een soort toneelomlijsting lijkt. Deze is voorzien van narrenkoppen en een wimpel met de streuk "Chacun a sa marotte"⁷⁰. Het afgebeelde theater zal wel geen bestaande situatie weergeven, maar geeft toch enigszins een idee van hoe iets dergelijks eruit gezien moet hebben.

Een late vermelding van tenten vinden we in de volgende kranteadvertentie uit 1802: "Uit de hand te koop eene fraaye Arduin Steene Poort, met deszelfs Yzere Hekken en twee Bloem Tenten, te bevrageen bij de Heer C. Vis". Vis bewoonde in die tijd de buitenplaats de Moesbosch, ten zuiden van Koudekerke⁷¹.

Op basis van de beschikbare gegevens kan het volgende worden geconcludeerd: bloempotten werden op een tafel of op iets wat men een "theater" noemde, gezet. Dit geheel werd overhuifd door een houten raamwerk, waaroverheen een zeil was gespannen. Aan de voorzijde waren de tentjes voorzien van gordijnen. Of dit een beschrijving is die voor iedere bloementent gold, is niet te zeggen; de meesten zullen waarschijnlijk niet ver van dit beeld hebben afgeweken. De gewassen die in de tent

werden gezet, waren tulpen en *Primula auricula*.

Het verschijnsel dat hier is besproken, lijkt vooralsnog alleen op Walcheren voorgekomen te zijn, in de tweede helft van de achttiende eeuw. Zowel op de buitenplaatsen van de allerrijksten als in speelhofjes en achtertuinen werden, soms zelfs meerdere, bloemententen geplaatst. Mijn vraag is, of er lezers zijn die elders eveneens vermeldingen of afbeeldingen van dit soort tuinornamenten gevonden hebben.

Bloementheater, prent uit 1738, *Garden History* 1981

⁶⁸ Idem, 14 mei 1771.

⁶⁹ Idem, 14 mei 1784.

⁷⁰ Het boekje van Guénin, verschenen in 1738, is nog niet gevonden, evenmin als C. Harman Payne, *The Florist's Bibliography* uit 1908, waarin het frontispice staat afgebeeld. Guénins studie en een verband tussen het boekje en het Auriculatheater bij Middelburg kunnen vooralsnog niet onderzocht worden.

⁷¹ Advertentie *Middelburgsche Courant*, 23 december 1802.